

- Oblpolihrafvydav [in Ukrainian].
- Tytarenko, M. (2015). Yevhen Lysyk: nesterpna lehkist (ne?)buttia. 85-littiu dnia narodzhennia henialnoho lvivskoho stsenohrafa prysviachuietsia [Yevhen Lisik: Unbearable ease (not?) Being. The 85th birthday of the genius Lviv scenographer is dedicated]. *Zbruc*, 10 October. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/42420> [in Ukrainian].
- Trykolenko, S. (2016). *Ukrainska stsenohrafiia kintsia XX – pochatku XXI st.: osnovni tendentsii rozvytku ta avtorski pozytsii* [Ukrainian scenography of the late 20th – early 21st centuries: the main tendencies of development and authorship positions]: candidate's dissertation. Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii im. M. T. Rylskoho [in Ukrainian].
- Frenkel, M. (1980). *Sovremennaya stsenografiya. Nekotorye voprosy teorii i praktiki* [Modern scenography. Some questions of theory and practice]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
- Chelombitko, G. (1985). Novye spektakli. Opera-balet «Viy» V. Gubarenko v Odesskom teatre opery i baleta [New performances. Opera-ballet “Viy” V. Gubarenko in the Odessa Opera and Ballet Theater]. *Sovetskiy balet*, 1, 21–24 [in Russian].
- Labinskyi, M. (Ed.). (2001). *Shevchenkivski laureaty 1962–2001 : entsyklopedychnyi dovidnyk* [Shevchenko Laureates 1962–2001: Encyclopedic Guide]. Kyiv: Krynysia [in Ukrainian].
- Yanas, L. (2001). Symfoniia obraziv Yevhena Lysyka [Symphony of Yevhen Lysyk's images]. *Teatralna besida*, 4.2(10), 12–13 [in Ukrainian].

© Дем'янчук А. Л., 2018

Стаття надійшла до редакції 10.02.2018

УДК 94: 329. 15] (477. 82) «1988 / 1991»

**УЧАСТЬ НЕФОРМАЛЬНИХ СПЛОК КУЛЬТУРИ У
ФЕСТИВАЛЬНОМУ РУСІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПЕРІОДУ
ПЕРЕБУДОВИ**

Чура Василь Іванович,

<https://orcid.org/0000-0002-0464-0086>

доктор історичних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Львів, Україна

vschbox@ukr.net

Наукова розвідка простежує генезу самодіяльних спілок культури Волинської області УРСР у 1988–1991 рр. на тлі розгортання фестивального руху. У цей період у середовищі демократизаційних реформувань перебудови

утворилися самодіяльні мистецькі колективи, які згодом політизувалися й поповнили українські антикомуністичні партії та громадські об'єднання. Їх діяльність ще недостатньо вивчена у такому аспекті відновлення державної самостійності України, як початкові процеси відродження її національної культури на етапі перебудови. **Мета дослідження** – простежити хроніку переростання неформального середовища Волинської області на антикомуністичний визвольний розвій на фоні зародження фестивального руху.

До зазначених товариств входили просвітницькі, краєзнавчі, вокальні, хореографічні, театральні та естрадні колективи, котрі сформувалися як неформальні, тобто були непідконтрольними комуністичній владі. Вони активізували національний ренесанс, одним із проявів якого було виникнення великої кількості фестивалів, що, хоча й латентно, але позиціонували себе як антирадянські. Кількість фестивалів значно зростає у 1988 р., що сталося внаслідок ХІХ Всесоюзної партійної конференції, яка започаткувала політичну реформу в СРСР й уможливила демократичні новації у культурному середовищі країни. До участі у фестивалях нерідко потрапляли самодіяльні виконавці, які не були членами радянських творчих спілок, а тому виходили за межі офіційної доктрини розвитку комуністичного мистецтва. Тому розвиток фестивального руху у річищі національного відродження багато у чому уможливив регенерацію патріотичного самоусвідомлення мешканців регіону. Розуміючи, що неформали виходять за рамки соціалістичного реалізму, а відтак є опозиційними, місцева комуністична влада ставилася до них сприятливо лише формально. Насправді партійні структури чинили перешкоди й намагалися підпорядкувати самодіяльні спілки та ввести їх у комуністичне русло. Однак стрімке розгортання національно-визвольного руху на західноукраїнських землях не тільки консолідувало неформальні організації, а й політизувало їх, трансформуючи у прихильників відновлення державної самостійності України. **Методологія.** Методологічним інструментарієм наукової роботи є проблемно-хронологічний метод як визначальний у процесі реконструкції подій культурно-історичної ретроспективи. **Наукова новизна.** Джерелознавчою базою даного дослідження є архівні неопубліковані, таємні компартійні матеріали, а також періодичні видання комуністичної та національно-демократичної преси, опубліковані вперше. **Висновки.** У процесі національно-демократичного відродження українських земель періоду перебудови неформальні товариства культури посідали значне місце. У їх просвітницькій діяльності була добре помітною антикомуністична складова, яка уможливила регенерацію національного самоусвідомлення патріотично налаштованого населення та подальші антирадянські політичні трансформації краю. Ці фактори не в останню чергу спричинилися до відновлення державної самостійності України 1991 року.

Ключові слова: фестивалі; неформальні спілки; радянська влада; комуністичні структури; перебудова; національно-культурне відродження; визвольний рух.

УЧАСТИЕ НЕФОРМАЛЬНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ КУЛЬТУРЫ В ФЕСТИВАЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ ПЕРИОДА ПЕРЕСТРОЙКИ

Чура Василий Иванович,

<https://orcid.org/0000-0002-0464-0086>

доктор исторических наук, профессор,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,

Львов, Украина

vschbox@ukr.net

Научная статья прослеживает развитие самодеятельных объединений культуры Волынской области УССР в 1988–1991 гг. на фоне фестивального движения. В этот период в среде демократических преобразований перестройки возникли самодеятельные культурные сообщества, которые со временем политизировались и пополнили украинские антикоммунистические партии и общественные организации. Их деятельность еще недостаточно изучена в таком важном аспекте возобновления украинской государственности, как начальные процессы возрождения ее национальной культуры на этапе перестройки. **Цель исследования** – проследить хронику перерастания неформальной среды Волынской области в антикоммунистическое освободительное движение на фоне зарождения фестивального движения. В число таких сообществ входили просветительские, краеведческие, вокальные, хореографические, театральные и эстрадные коллективы, которые сформировались как неформальные, то есть не были подконтрольными коммунистической власти. Они, не в последнюю очередь, активизировали национальный ренессанс, одним из проявлений которого было возникновение множества фестивалей, которые, хотя и скрыто, но позиционировали себя как антисоветские. Их количество заметно увеличивается в 1988 г., что было следствием XIX Всесоюзной партийной конференции. Она инициировала политическую реформу в СССР, а поэтому сделала возможными демократические реформы в культурной среде страны. Участие в этих фестивалях нередко принимали самодеятельные исполнители, которые не были членами советских творческих союзов, а поэтому выходили за рамки официальной доктрины развития коммунистического искусства. Как следствие, развитие фестивального движения в контексте национального возрождения во многом сделало возможной регенерацию патриотического самосознания жителей региона. Понимая, что неформалы выходят за рамки социалистического реализма, а потому являются оппозиционными, коммунистическая власть воспринимала их благосклонно только формально. На самом деле партийные структуры препятствовали, пытались подчинить неформалов и направить их в коммунистическое русло. Но стремительное развитие национально-освободительного движения на западноукраинских землях не только консолидировало неформальные организации, а и политизировало их, трансформируя в сторонников возобновления государственной независимости

Украины. **Методология.** Методологическим инструментарием научной статьи является проблемно-хронологический метод как основной в процессе реконструкции событий культурно-исторической ретроспективы. **Научная новизна.** Источниковедческой базой предлагаемого исследования являются неопубликованные архивные материалы, секретные компартийные документы и периодические издания коммунистической и национально-демократической прессы. **Выводы.** В процессе национально-демократического возрождения украинских земель периода перестройки неформальные сообщества культуры занимали значительное место. В их просветительской деятельности хорошо просматривалась антикоммунистическая составляющая, которая не в последнюю очередь сделала возможной регенерацию национального сознания и последующие политические трансформации в Волынской области. Эти факторы во многом способствовали возобновлению украинской государственности в 1991 году.

Ключевые слова: фестивали; неформальные общества; советская власть; коммунистические структуры; перестройка; национально-культурное возрождение; освободительное движение.

PARTICIPATION OF THE INFORMAL SOCIETIES OF CULTURE IN THE FESTIVAL MOVEMENT OF THE VOLYN REGION OF THE PERESTROIKA PERIOD

Chura Vasyl Ivanovych,

<https://orcid.org/0000-0002-0464-0086>

doctor of historical sciences, professor,

Ivan Franko Lviv National University

Lviv, Ukraine,

vschbox@ukr.net

The aim of the study. Scientific research traces the genesis of amateur cultural unions of the Ukrainian SSR Volyn region during 1988–1991 against the background of the festival movement. During this period, in the environment of democratization reforms of perestroika, amateur artistic groups were formed, which subsequently became politicized and replenished Ukrainian anti-communist parties and public associations. It's activities has not yet been sufficiently studied in such an important aspect of restoration in Ukraine state independence, as the initial processes of the national culture revival at the stage of perestroika. Therefore, the purpose of a scientific article is on the background of the festival movement birth to explore the chronicle of the informal environment transformation of the Volyn region in the anti-communist liberation struggle.

Such communities included educational, ethnographic, vocal, choreographic, theatrical and stage groups, which were formed as informal, consequently they were not controlled by the communist government. It has intensified the national renaissance, one of the manifestations of which was the emergence of a large number of festivals, although latent, but positioned itself as anti-Soviet. Its number significantly grew up in

1988, which was the result of the XIX All-Union Party Conference, which initiated a political reform in the USSR and made possible the country democratic innovations in the cultural environment. Participation in festivals often took amateur performers, who were not members of the Soviet unions culture, and therefore went beyond the official doctrine of the communist art development. Therefore, the development of the festival movement in the rift of national revival in many respects allowed the regeneration of the region in habitants patriotic self-awareness. Understanding that non-formals went beyond socialist realism, and thus were oppositional, the local communist government favored them only formally. In fact, the party structures obstructed and tried to subordinate amateur unions and put it on the communist side. However, the rapid deployment of the national liberation movement in the West Ukrainian lands not only consolidated informal organizations, but also politicized it transforming it into the Ukraine's sovereignty restoration supporters. **Methodology.** The method of scientific work is a problem-chronological method, which is a determinative in the process of historical retrospective events reconstruction. **Scientific novelty.** The source of this study has been archived unpublished, secret Communist Party materials, as well as periodicals of the communist and national-democratic press. **Conclusions.** In the process of Ukrainian land's national-democratic revival of the perestroika period informal cultural societies occupied a significant place. In its educational activities anti-communist component was well visible, which enabled the regeneration of patriotic population's national self-awareness and further anti-Soviet political transformations of the region. These factors contributed to the restoration of Ukraine's state independence in 1991.

***Key words:** festivals; informal unions; Soviet power; communist structures; perestroika; national-cultural revival; liberation movement.*

Актуальність теми дослідження. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Радянський Союз як геополітичний об'єкт, утворений росіянами у контексті пролонгування власної імперської традиції, закономірно доживав віку. Ключовими причинами його природної нежиттєздатності були автократична державна система та надумана виробнича модель, вміло закамouflьовані комуністичною доктриною. Вони покликали до життя конгломерат етнічних, політичних, економічних, релігійних та культурних проблем, які приховати було уже неможливо. Тому загроза комуністичній владі, що була стрижнем політичної системи країни, постала як об'єктивна необхідність. Запроваджена 1985 року перебудова не тільки не зміцнила позицій КПРС, але й спричинила антикомуністичне національно-культурне відродження українських земель. Тому актуальність теми полягає у перманентній потребі вивчення причин, динаміки та наслідків національно-культурного відродження українського народу у переддень відновлення його державної самостійності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливо стрімко ренесанс національної культури розгортався на західноукраїнських землях – регіоні, де патріотичні налаштування були стійкими здавна. Однак вітчизняні дослідники приділили ще недостатньо уваги такому важливому аспекту відновлення

державної самостійності України, як початкові процеси відродження її національної культури на етапі перебудови. Фрагментарно зазначену проблему порушували такі науковці, як *В. Баран* (1992), *В. Даниленко* (Баран, Даниленко, 1999), *Т. Батенко* (1997; 1999), *С. Кульчицький* (1994; 1996), *О. Муравський* (2011), *Л. Сенік* та *Б. Якимович* (Сенік, Якимович, 1996).

Мета дослідження. Використовуючи проблемно-хронологічний метод, автор ставить перед собою завдання на фоні зародження фестивального руху простежити хроніку переростання неформального середовища Волинської області на визвольний антикомуністичний рух.

Виклад основного матеріалу. У 1985–1988 рр. ослаблений перебудовними новаціями комуністичний режим уважно спостерігав за виникненням невідконтрольних йому осередків культури, що виходили за рамки соціалістичного реалізму. Це історико-краєзнавчі та культурно-мистецькі спілки, дискусійні молодіжні політичні клуби, наукові, спортивні, хореографічні й музичні об'єднання, екологічні та релігійні організації, котрі не підпорядковувалися партапарату. Вони діяли на підприємствах та установах, у навчальних закладах, під егідою рад трудових колективів, комсомольських і студентських інституцій.

Домінантну роль у процесі національного відродження західноукраїнського краю відіграли Товариство української мови імені Т. Шевченка, Товариство Лева, об'єднання «Друзі українського мистецтва і літератури», Народознавче товариство імені І. Франка, «Просвіта», краєзнавче товариство «Кругозір», товариство народної творчості «Терен», мистецька спілка «Не журисть», спілка художників «Первоцвіт», літературний клуб «Золотий вересень», клуб самодіяльної пісні «Дисонанс», об'єднання «Тернове поле», «Ярославна», танцювальні колективи «Брейк данс», «Гармонія», мистецькі об'єднання «Терен», «Первоцвіт», «Вертеп», «Гуцульщина», літературна студія «Січ», Клуб шанувальників рок-музики, Товариство самодіяльної пісні та ін.

У другій половині 1980-х рр. відродження національної культури у Волинській області започаткували фестивалі «Рок-культура–88», «Оберіг», «Берегиня», «Різдвяна містерія», «Поліське літо з фольклором», «Лесина пісня». Цей стрімкий розвиток зародив думку серед патріотично налаштованої громадськості про волинський регіон як основний у контексті ренесансу етнічного фольклору України. У неформальному статусі в Луцьку відбувся Перший західноукраїнський фестиваль «Рок-культура–88», названий у пресі початком фестивального руху в УРСР. Він багато в чому проявив назрілу потребу проведення всеукраїнського співочого конкурсу, яким згодом стала «Червона рута» у Чернівцях (Чура, 2017). Конкурсанти змагалися у трьох номінаціях – авторської, рокової та популярної пісні. Поряд із цим, з ініціативи ректора Луцького педагогічного інституту Н. Бурчака, у рік відзначення 75-ї річниці з дня смерті Лесі Українки було проведено студентський пісенний фестиваль «Лесина пісня». Постановником став завідувач клубом Луцького електроапаратного заводу, а згодом головний режисер Волинської обласної філармонії В. Іваницький.

Партійний погляд на розгортання демократизації у культурному середовищі Волині найкраще ілюструвала таємна стенограма від 7 вересня 1988 р. Висвітлюючи завдання комуністів щодо реалізації рішень XIX Всесоюзної партконференції, перший секретар обкому Л. Павленко передбачливо наголошував, що перебудова – це не анархія і вседозволеність. КППС і надалі залишається авангардом радянського суспільства, а тому мистецтво повинно розвиватися у напрямку соціалістичного реалізму, не потрапляючи під вплив буржуазної культури. Тому він радив колегам уважніше придивитися до чисельних молодіжних самодіяльних організацій, які не завжди співпрацювали із комсомольськими установами та місцевими управліннями культури, порушували питання української мови та історії, виконували безідейні пісні та незрозумілі танці (*Державний архів Волинської області – ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 963, арк. 3–5*). Наприкінці промови доповідач авторитетно заявляв: «Слід пам'ятати: розвиток демократичних починань – це не стихійний, а суворо керований партією процес» (Там само, арк. 5).

Як наслідок, першими відреагували на помітну активізацію неформального молодіжного середовища Волинської області місцеві органи КДБ. На це вказувало письмове застереження їх обласного начальника В. Шевчука від 4 квітня 1988 р. Виняткове занепокоєння партапарату спричинило виникнення чисельних неформальних спілок культури, які виходили за рамки радянського мистецтва й пропагували націоналістичні погляди. 15 квітня обком поширив таємну інформацію «Про подолання негативних тенденцій у діяльності деяких самодіяльних формувань». Згідно з її даними, в області діяло понад дві тисячі товариств різних напрямків культури та вісімнадцять молодіжних дискусійних клубів. «Разом із тим, – ішлося у документі, – окремі екстремістськи налаштовані особи, спекулюючи на гласності і демократії, спрямовують роботу неформальних об'єднань у розріз із діяльністю громадських організацій та надають їм націоналістичного відтінку». Особливе занепокоєння викликали Товариство української мови імені Т. Шевченка, «Меморіал», Народний рух України за перебудову та Українська Гельсінська спілка. Автор повідомлення – завідувач ідеологічним відділом обкому І. Лазорко дорікав керівникам парторганізацій тим, що вони не завжди володіли ситуацією, послабили контрпропагандистську роботу, що створювало конфліктну атмосферу в трудових колективах (*ДАВО, ф. 1, оп. 25, спр. 18, арк. 47*).

Газета «Радянська Волинь» у статті «Гласність і правопорядок» наголошувала на кримінальній відповідальності за проведення несанкціонованих заходів. Інтерв'ю міністра юстиції СРСР Б. Кравцова попереджувало про адміністративну відповідальність у вигляді штрафу в розмірі до 300 крб., у виняткових випадках арешту терміном на 15 діб. За ті ж дії, вчинені повторно, передбачалися накладення штрафу у розмірі 1 тис. крб. або виправні роботи терміном до двох місяців чи адміністративний арешт терміном на 15 діб. Організаторам встановлювалася кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі до 6 місяців або штраф до 2 тис. крб. (Кравцов, 1988).

У 1989 р. ключовою рисою розгортання національно-культурного

відродження стала консолідація та політизація неформального середовища Волинської області. Надалі проводилися Другий студентський фестиваль співаної поезії «Лесина пісня» й Третій республіканський фестиваль лялькових театрів. Винятково резонансно пролунав започаткований у Луцьку неформальним молодіжним центром «Волинь» Перший фестиваль сучасної української авторської пісні «Оберіг». Серед організаторів були патріотично налаштовані діячі культури В. Ворон, О. Левченко, І. Криса, О. Покальчук. Позиціонований як український фестиваль авторської пісні та співаної поезії, він став мистецьким викликом радянській владі, вивів національні самодіяльні колективи на «велику сцену», виокремив їх як таких, що мають право на життя без патронату обласних управлінь культури. Фестиваль зібрав понад 30 учасників, більшість з яких не була членами творчих спілок, а відтак підпорядковувалася комуністичній владі, до певної міри, формально. На сцені, без попереднього прослуховування, лунали авторські твори, які не були узгоджені із рішеннями чисельних художньої комісії. У глядацькій залі консолідувалися здебільшого прихильники неформальних товариств. Це – молодіжний соціум, спраглий до національного мистецтва, позбавленого російського впливу.

Окрім того, партапарат зафіксував згуртування неформального середовища довкола опозиційних відділення Українського фонду культури, Товариства української мови імені Т. Шевченка, НРУ та «Меморіалу». Партійне керівництво відзначало, що значна кількість дискусійних клубів, екологічних спілок, краєзнавчих та мистецьких об'єднань політизувалася, поповнюючи ряди антирадянських організацій. Особливо в Луцьку, Нововолинську, Ковелі, Володимир-Волинському, Горохові, Маневичах, Ківерцях і Ратному (ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 1020, арк. 2). 11 березня 1989 р. завідувач протокольним сектором обкому В. Немировський зареєстрував секретний план виконання постанови ЦК КПУ «Про заходи протидії створенню опозиційних політичних структур». Він свідчив, що прокуратура, УВС та КДБ отримали завдання захищати процес демократизації від екстремістських елементів та припиняти діяльність неформальних груп (ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 967, арк. 21–28). 14 березня усім партструктурам була розіслана постанова, шість розділів якої зобов'язували партійне керівництво встановити відповідальність за проведення антирадянської діяльності, припиняти спроби несанкціонованих акцій (ДАВО, ф. 1, оп. 26, спр. 28, арк. 2–14). На пленумі 17 червня перший секретар обкому Л. Павленко вимагав встановити контроль за роботою неформальних спілок, а за потреби втручатися у їхню діяльність (ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 967, арк. 114–115).

Про це «втручання» газета НРУ «Народна справа» писала, що «демократизацію» першого секретаря неформали не раз відчували на власній спині («Народна справа»). Справа в тому, що у доповідній записці від 13 листопада голова луцького міськвиконкому А. Кривицький описав протистояння правоохоронних органів міста із лідерами національного відродження М. Тиськівим, О. Юрченком, З. Навроцькою, О. Гудимою, котре сталося внаслідок мітингів біля взуттєвої фабрики та Замкової гори. Під тиском громадськості партапарату довелося звільнити затриманих заступника голови Обласного комітету охорони природи

Г. Жирнова та начальника відділу Р. Мігаса (*ДАВО, ф. 1, оп. 26, спр. 28, арк. 28–32*).

1990 року з успіхом проходить Другий фестиваль «Оберіг», який відтепер набрав міжнародного формату. Серед понад 100 виконавців у ньому брали участь співаки із Німеччини, Югославії та Чехословаччини, а також республік СРСР. Так внутрішня консолідація неформалів вийшла на «міжнародний рівень» і в умовах ізольованої країни створила можливість для безпосереднього спілкування з представниками різноманітних мистецьких напрямків.

Запланований як щорічний, студентський фестиваль «Лесина пісня» не проводився. Таємні партійні документи зазначали, що на початку навчального року студентсько-викладацький склад Луцького педагогічного та філії Львівського політехнічного інститутів відмовився виконувати прокомуністичну пропагандистську роботу у трудових колективах області і розпочав серію страйків (*ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 1020, арк. 31*). У резолюціях зборів трудових колективів зазначалося, що працівники та студенти навчальних закладів вимагали надати «Декларації про державний суверенітет України» статусу конституційного акту, вважали неприпустимим підписання союзної угоди, засуджували діяльність депутатської «групи 239», вимагали передачі історичному факультету приміщення будинку політосвіти обкому партії. Особливо наголошувалося на цілковитій деідеологізації навчального процесу (*ДАВО, ф. 1, оп. 26, спр. 67, арк. 17–18*).

Таким чином, цього року молодіжне неформальне середовище Волині уливається до загального «мітингового марафону», котрий відтепер демонстрував ознаки трансформації демократичних вимог у національно-визвольні гасла. Він створював вектор розгортання політичної ситуації в області, унеможлиблював спроби реставрації доперебудовних часів, розхитував нещодавно стійкі засади партапарату та прискорював загальну декомунізацію. Наприклад, 18 лютого на Замковій площі у Луцьку відбувся мітинг, організований активістами УГС, НРУ та УРП. Під гаслами «Геть КПРС!», «Слава Україні!», «Партію на смітник історії!» лунали заклики до розпаду Радянського Союзу, ліквідації парткомітетів та відмови від служби у збройних силах СРСР. Після цього демонстранти прийшли до приміщення обкому, де розпочалося його безстрокове пікетування (*ДАВО, ф. 1, оп. 17, спр. 1020, арк. 70*).

Після відновлення державної самостійності України 1991 року українська національна культура зрештою увільнилася від російського патронату, закамурфльованого комуністичними гаслами. Як результат, українське мистецтво виходить з-під контролю соціалістичного реалізму і впливається до світового культурного розвою з усією його багатоманітністю. Тому неформальні спілки припиняють діяльність у політичному форматі. Цю функцію закономірно перебирають на себе політичні партії, яких тоді у Волинській області налічувалося понад сімнадцять («*Народна справа*»). У контексті розгортання фестивального руху «путівку в життя» отримали Перший республіканський фестиваль вистав за творами Лесі Українки, присвячений 120-річчю від дня народження великої української поетеси. Він перебрав на себе функції Республіканського фестивалю

театрів ляльок, започаткованого 1983 року. Був помітним Фестиваль музики молодії генерації «Солом'яний дзвін», що об'єднав виконавців до 18 років. Тривав Другий студентський співочий фестиваль «Лесина пісня».

Ключовою особливістю фестивального руху зразка 1991 р. був його вихід на міжнародний рівень. Зацікавлення мистецької громадськості викликав Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», що відбувся у червні у Луцьку. Він був започаткований із метою відродження та збереження етнічних звичаїв, обрядів і творчості усіх жанрів українського народу, особливо у її локальних форматах. Ідея належала заслуженому працівнику культури України Володимиру Денисюку і заступнику міністра культури України Валентині Врублевській. Учасники репрезентували народну творчість усіх регіонів України, а також діаспори Польщі, Югославії, Чехословаччини, Молдови, Білорусі, Казахстану, Росії, Латвії, Литви і навіть Австралії.

Однак найбільшу увагу викликав Третій фестиваль авторської пісні «Оберіг», що проходив 5–9 червня того ж року. У ньому змагалися понад 200 учасників, серед яких були М. Бурмака, В. Жданкін, В. Хурсенко, Н. Франчук, О. Богомолець, І. Жук, В. Стеблюк, І. Козаченко, С. Щербатих, Л. Горова, К. Павляк, В. Ткаченко та інші. До організації спричинилася міська адміністрація на чолі із заступником голови міськради, народним депутатом О. Максимовичем. До складу оргкомітету входили О. Левченко, Б. Самохваленко, С. Правденко, Б. Рогоза, В. Дордюк та директор українських програм радіо «Свобода» Б. Нагайло. Гостями фестивалю були І. Драч, В. Коротич, Л. Танюк, Д. Павличко, В. Яворівський. Таким чином, на мистецькому тлі Волині відбулися події, які напередодні заколоту ДКНС та відновлення незалежності України сконсолідували українство з різних кутків світу й в умовах «Декларації про державний суверенітет України» не в останню чергу спричинили до організованої відсічі українців спробі російського комуністичного реваншу.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що його джерелознавчою базою є неопубліковані, таємні компартійні матеріали, а також періодичні видання комуністичної та національно-демократичної преси, які вперше залучені до наукового опрацювання.

Висновки. У процесі національно-демократичного відродження Волинської області періоду перебудови неформальні товариства культури посідали значне місце. У їх просвітницькій діяльності була добре помітною антикомуністична складова, яка уможливила регенерацію національного самоусвідомлення патріотично налаштованого населення та подальші антирадянські політичні трансформації краю. Одним із проявів ренесансу національної культури був фестивальний рух, що об'єднав неформальні осередки та афішував їх як самодостатній сегмент культурного розвитку мешканців регіону. Партійний апарат розумів небезпеки, які зароджувалися у невідконтрольному йому середовищі, а тому чинив перешкоди, намагаючися підпорядкувати неформалів та повернути їх у комуністичне річище. Однак демократичні вимоги волинської громадськості політизували самодіяльні колективи і вмонтували їх у загальний антикомуністичний рух за відновлення державної самостійності України.

Бібліографічні посилання

- Баран В. *Україна після Сталіна: нариси історії 1953–1985 рр.* Львів : Свобода, 1992. 124 с.
- Баран В., Даниленко В. *Україна в умовах системної кризи.* Київ : Альтернативи, 1999. 303 с.
- Батенко Т. *Опозиційна особистість: друга половина ХХ ст. Політичний портрет Б. Гориня.* Львів, 1997. 305 с.
- Батенко Т. *«Я повстаю, отже, я існую». Політичний портрет Івана Геля.* Львів, 1999. 222 с.
- Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). Ф. 1 (Волинський обком Компартії України). Оп. 17. Спр. 963.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 17. Спр. 967.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 17. Спр. 1020.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 17. Спр. 1026.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 18.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 26. Спр. 28.
- ДАВО. Ф. 1. Оп. 26. Спр. 67.
- Кравцов Б. Гласність і правопорядок. *Радянська Волинь.* 1988. 21 серпня. С. 3.
- Кульчицький С. Партійно радянський апарат у системі влади. *Український історичний журнал.* 1994. № 6. С. 3–15.
- Кульчицький С. Знищення тоталітаризму – головний підсумок горбачовської перебудови. *Перебудова: задум і результати в Україні (до 10-річчя проголошення курсу на реформи)* : Матеріали науково-теоретичного семінару. Київ : Інститут історії України НАН України, 1996. С. 3–6.
- Муравський О. *Західні землі України: шлях до незалежності (1985–1991).* Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. 268 с.
- Народна справа.* 1989. Грудень. С. 1.
- Сеник Л., Якимович Б. *Форпост незалежності (Львів у 1988 – 1996 рр.).* Львів : Друкарня отців Василян «Місіонер», 1996. 638 с.
- Чура В. Фестиваль «Червона рута» 1989 р. у візії чернівецького партапарату. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету.* 2017. Вип. 18. С. 25–30.

References

- Baran, V. (1992). *Ukraine pislia Stalina: narysy istorii 1953–1985 rr.* [Ukraine after Stalin: essays on the history of 1953–1985]. Lviv: Svoboda [in Ukrainian].
- Baran, V. & Danylenko, V. (1999). *Ukraine v umovakh systemnoi kryzy* [Ukraine in a systemic crisis]. Kyiv: Alternatyvy [in Ukrainian].
- Batenko, T. (1997). *Opozytsiina osobystist: druha polovyna XX st. Politychnyi portret B. Horynia* [Oppositional person: the second half of the XX century. Political portrait of B. Horyn]. Lviv [in Ukrainian].
- Batenko T. (1999). *«Ja povstaiiu, otzhe, ya isnuuu». Politychnyi portret Ivana Helia* [“I am rising, therefore, I exist.” Political portrait of Ivan Hel]. Lviv [in Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [Record office of the Volhynia area]. F. 1 (Volynskiyi

- obkom Kompartii Ukrainy), D. 17, C. 963 [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 17, C. 967 [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 17, C. 1020 [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 17, C. 1026 [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 25, C. 18 [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 26, C. 28. [in Ukrainian].
- DAVO [Record office of the Volhynia area]. F. 1, D. 26, C. 67 [in Ukrainian].
- Kravtsov, B. (1988). Hlasnist i pravoporiadok [Publicity and the rule of law]. *Radianska Volyn* [Soviet Volyn], August 21, 3 [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S. (1994) Partiino radianskyi aparat u systemi vlady [Party Soviet apparatus in the system of power]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Magazine], 6, 3–15 [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, S. (1996). Znyshchennia totalitaryzmu – holovnyi pidsumok horbachovskoi perebudovy [Destruction of totalitarianism is the main result of the Gorbachev perestroika]. *Perebudova: zadum i rezultaty v Ukraini (do 10-richchia proholoshennia kursu na reformy)* [Perestroika: plan and results in Ukraine (up to the 10th anniversary of the proclamation of the reform course)]: Materialy naukovo-teoretychnoho seminaru [Materials of the scientific and theoretical seminar]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine], 3–6. [in Ukrainian].
- Muravskyi, O. (2011). *Zakhidni zemli Ukrainy: shliakh do nezalezhnosti (1985–1991)* [Western lands of Ukraine: the path to independence (1985–1991)]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [in Ukrainian].
- Narodna sprava* [People's Affair]. (1989). December, 1 [in Ukrainian].
- Senyk L., & Yakymovych B. (1996). *Forpost nezalezhnosti (Lviv u 1988 – 1996 rr.)* [Forpost of Independence (Lviv in 1988–1996)]. Lviv: Drukarnia ottsiv Vasylian “Misioner” [Vasilian Fathers Press Office “Missionary”] [in Ukrainian].
- Chura, V. (2017). Festyval «Chervona ruta» 1989 r. u vizii chernivetskoho partaparatu [Festival “Chervona ruta” 1989 in the vision of the Chernivtsi party apparatus]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu* [Proceedings of History Faculty of Lviv University], Issue. 18, 25–30 [in Ukrainian].